

ZENIT

МАГАЗИН ЗА КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ И ФИЛОСОФИЈУ

Година I • Број 1 • Јун 2006.

zenit.konras.com • zenit@konras.com

Цена 300 дин. • КМ 8 • € 5 • CHF 7,5 • £ 4 • \$ 8

АУТОРИ

Милосав Тешић
Михаил Берг
Давид Албахари
Мигел де Унамуно
Светомир Бојанин
Милослав Шутић
Дејвид Фостер Валас

САГОВОРНИЦИ

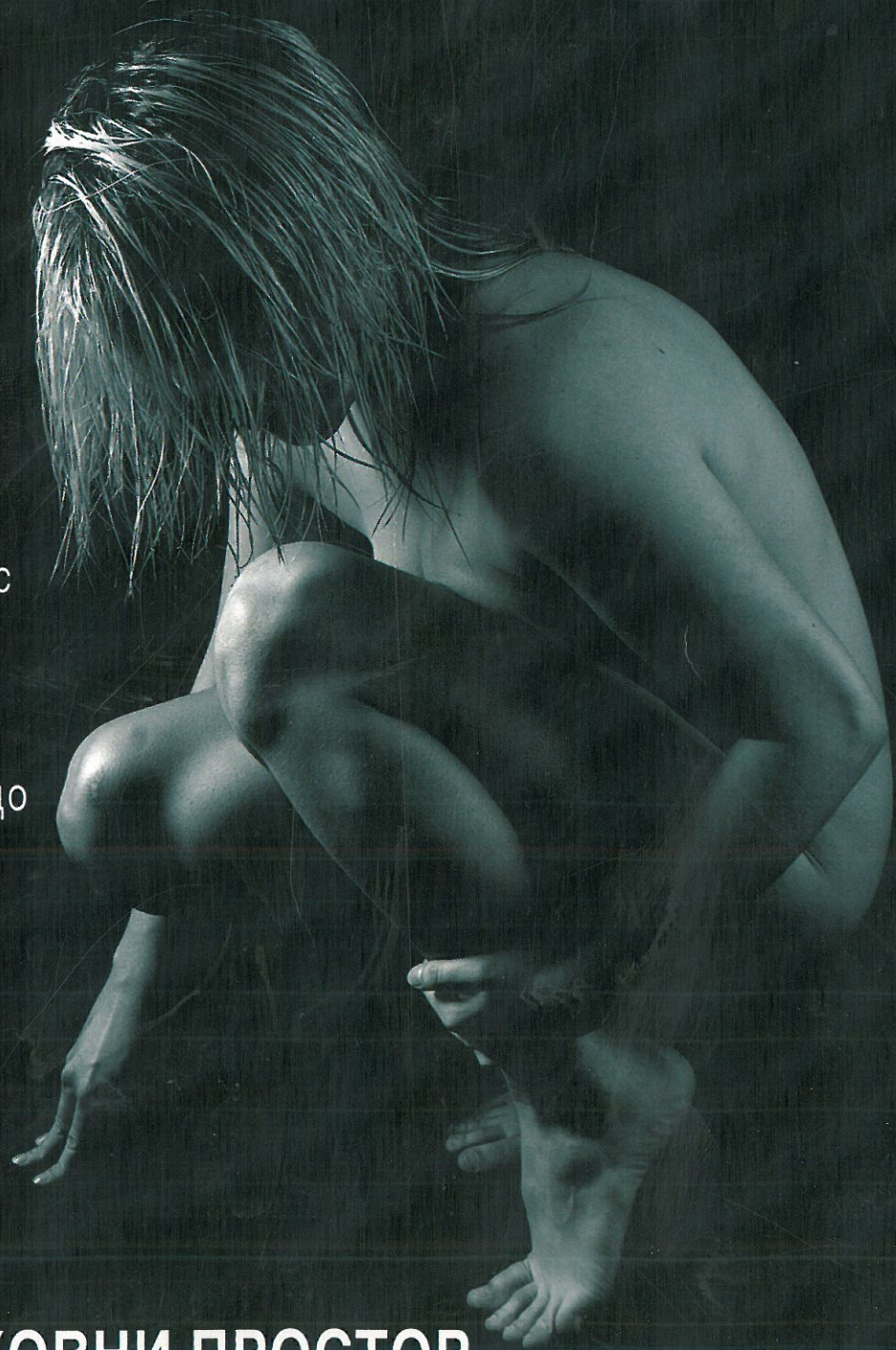
Пеђа Ристић
Ђанкарло де Каталдо

КОЛУМНИСТИ

Михаил Епштејн
Ноам Чомски
Умберто Еко

Тема броја

СРПСКИ ДУХОВНИ ПРОСТОР

Бранислав Тодић
– Милка Чанак-Медић,
Манастир Дечани

Издавачи: Музеј у Приштини,
Центар за очување наслеђа
Косова И Метохије – *Мпетосупе*,
Српски православни манастир
Високи Дечани, Београд 2005.

Драгана ПАВЛОВИЋ

*Почех зидати дом Господу Боју
своје Сведржишељу, и сазидавши
украсих га свим лейошама унутра-
шњим и спољашњим.*

— П. Ивић, М. Грковић,
Дечанске хрисовуље,
Нови Сад, 1976, 304.

Ове речи забележио је у оснивачкој повељи Стефан Урош Трећи, ктитор Дечана, подижући манастир са црквом посвећеном Христу Сведржитељу. Краљева задужбина је својом грандиозношћу оправдавала што се од 19. века манастир почео називати Високи Дечани, а краљу Стефану придат је назив Дечански.

Својом изузетном лепотом саборна црква привлачила је пажњу многих страних и домаћих путописаца и истраживача српских старина. Прве податке о Дечанима оставили су у 19. веку сами дечански монаси. Након тога, уследила су засебна проучавања дечанске архитектуре и сликарства. Прва монографија са насловом *Манастир Дечани* објављена је 1941. године у оквиру едиције *Сџари српски уметнички споменици*, а у издању Српске краљевске академије. Аутори ове двотомне књиге били су историчар уметности Владимир Р. Петковић и архитекта Ђурђе Бошковић. После Другог светског рата повећало се интересовање за манастир, те су се проучавале посебне теме, публиковале бројне студије и расправе, док су манастирска архитектура и фреске ушли у све прегледе српске и византијске уметности. И поред тога, многе теме и области биле су запостављене, па је модернија студија манастира у сваком случају била неопходна.

Недавно објављена импозантна књига о овом значајном споменику културе аутора Милке Чанак-Медић и Бранислава Тодића, прошла би без сумње као издавачки подухват године да се којим случајем појавила током трајања Београдског сајма књига. Ипак, на част је издавачима: Музе-

ју у Приштини, Центру за очување наслеђа Косова и Метохије као и српском православном манастиру Високи Дечани, што лепота и искреност овог издања задуго неће бити превазиђени.

Искусни истраживачи и познаваоци средњовековне уметности Бранислав Тодић и Милка Чанак-Медић објединили су и повезали досадашња сазнања и пружили резултате својих новијих истраживања. Садржина књиге подељена је у пет целина од којих свака садржи поглавља у којима се материја прегледно излаже. Текст прати велики број фотографија у боји одличног квалитета.

Бранислав Тодић писац је првог дела књиге који носи наслов *Историја и стварине манастира*. У посебним одељцима: *Оснивање манастира*, *Изградња цркве и манастира Свети Стефан Дечански*, *Украшавање цркве*, *Дечанске светиње*, *Иконе*, *Књије*, *Бојослужбени сасуди и одежде*, *У иноверној држави и Међу својима?*, разматра се историја и оснивање манастира, његова посвета и намена. Говори се и о духовним и црквеним приликама у Србији тог времена, прати се узбудљив живот манастира кроз векове. Ризница, пак, како истичу аутори у предговору, није засебно приказана, већ у склопу историје манастира.

Најплозданији извор о изградњи дечанске цркве јесте натпис уклесан у надвратник над јужним улазом у цркву. Као главни неимар цркве помиње се фра Вита из Котора и година довршавања цркве 1334–1335. Припадник светородне породице, праунук светог Симеона Немање, унук Стефана Првовенчаног и син Стефана Уроша, Стефан Урош Трећи продужава дело својих предака и гради раскошну, монументалну задужбину настављајући обичај да све гробне цркве Немањиних наследника понављају на неки начин студенички узор. Место за манастир изабрано је на месту Дечани, на реци Бистрици у Затрнавској жупи. Ту

је обављен обред његовог освећења и положен угаони камен, те се приступило изградњи цркве, вероватно 1327. године. Као успомена на ктиторово пребивалиште у цариградском изгнанству, црква је посвећена Христу Пантократору. Стефан Урош Трећи оснивачком повељом обезбеђује Дечанима огромне поседе, књиге, иконе и предмете неопходне за богослужење. Велика пажња је поклањана и најмањој појединости у опремању цркве, а пре свега иконама које је радио, између осталих, и зограф Лонгин. Његово најбоље иконописно остварење јесте житијна икона Стефана Дечанског завршена 1577. која је уједно и врхунац уздицања култа Стефана Дечанског.

Дечанска црква подигнута је као гробна црква свога ктитора, па је краљево тело сахрањено под саркофагом у југозападном углу наоса. Настанак краљевог култа започео је објављивањем моштију. Наиме, ктиторово тело је извађено из гроба, пронађене су његове целе и миомирисне мошти, и положене су у кивот или други гроб испред иконостаса. Најдрагоценија светиња манастира, мошти светог краља, као и мошти разних светих и две посебно поштоване иконе, *Нерукојворени Христов образ* и *Бојородица Пелагионишиса*, привлачили су у Дечане многе ходочаснике. Свети краљ Стефан Дечански био је „стварни стожер манастира и живота у њему – њему су се обраћали, њему су себе и своје ближње препоручивали, њему су упућивали молитве и похвале и од њега очекивали заступништво и надахнуће“ (Б. Тодић, М. Чанак-Медић, *Манастир Дечани*, Београд, 2005, 89).

Други део књиге *Архитектура манастирске насеља*, састоји се из два поглавља: *Првобитна манастирска целина* и *Познија обнова манастирских зграда*. Аутор овог дела књиге Милка Чанак-Медић описује манастирско утврђење, улазну кулу са етапама грађења, трпезарију, као и познију гради-

тељску делатност манастирских грађевина.

У трећем делу књиге *Архитектура саборне цркве*, Милка Чанак-Медић детаљно разматра архитектонски склоп цркве и истиче њене високе занатске и уметничке вредности. Црква Вазнесења Христовог описана је у посебним поглављима, и то овим редом: *Увод и историографија, Схема основе и конструктивни систем, Простор и његова декоративна обрада, Стилшашње обликовање, Зидане и традиционо, Размере, Секундарни делови, Личурјиско устројство, Порекло традиционалних решења, Творац традиционалних решења, Неимар храма Вазнесења Христовог*.

Црква је петобродна куполна базилика, чији су крајњи бродови краћи. На источној страни бродови се завршавају апсидама а на западном крају је тробродна припрата. Живописности грађевине знатно доприноси полихромија на фасадама остварена употребом двобојног камена. На основу сачуваних остатака боје, аутор закључује да је клесани украс дечанског храма био обојен у целини. Посебан одељак посвећен је проучавању литургијског намештаја који је готово у целини сачуван. У скупину црквеног намештаја убрајају се олтарске преграде и часне трпезе, суд за освећену воду, сепулкрални споменици и камени и дрвени престоли.

Истражујући и проучавајући узор спољашњег обликовања цркве, њених портала и прозора, Милка Чанак-Медић износи најпотпуније тумачење порекла архитектонских и просторних облика и њихове намене, истиче да је замисао о спољашњости храма заснована на изгледу студеничке Богородичине цркве и указује на сличности у решењу западне фасаде дубровачке катедрале и прочеља дечанске цркве.

На крају поглавља о архитектури још је реч и о творцу грађевинског програма архиепископу Данилу Другом као и о неимару

фра-Вити који је по замисли овог првог уобличио саборну цркву. Аутор луцидно износи претпоставке о великом занатском и уметничком искуству протомајстора фра Вите, као и претпоставку да је ангажован на Дечанима захваљујући претходно мајсторски уобличеним елементима на катедрали Светог Трипуна у Котору, дубровачкој катедрали Св. Марије, као и цркви Св. Стефана у Бањској. Уопште, овај неимар се помиње и у делу књиге посвећеном скулптури *Скулптура саборне цркве*, где аутор сматра да је управо фра Вита лично извео најважније скулптуре на фасади (рељеф у тимпанону јужног портала, у тимпанонима свих бифора, на лунети западног портала припрате и западне трифоре). Скулптурални програм обрађен је кроз одељке: *Распоред скулптуралних њризора, Програма скулптуралних моштива, Композиција и моделација скулптуралних моштива, Стилска обележја и извори*. У овом последњем одељку, трагајући за изворима дечанске пластике, аутор износи мишљење да се паралеле налазе не само у Студеници, већ и у Котору, Дубровнику и италским подручјима.

Најобимнији и последњи део монографије односи се на *Фреске дечанске цркве*.

Богат програм дечанског зидног сликарства обрађен је у поглављима: *Време живописања цркве, Главне шеме и њихов распоред, Боје сведржних васељене, Сиварање човека и његово одсуство од Божјих закона, Најава спасења, Христово оваплоћење, Христово спасиљско дело на земљи, Оснивање нове цркве, Утврђивање и распоред цркве, Заједница свештих и верних, Срби у заједници бојоизабраних, Друштво Христово долазак, Иконографија и уметност, Сликарство и Дечанске фреске у овом и нашем времену*.

Врстан познавалац средњовековног сликарства и аутор многих студија, Бранислав Тодић дао

је преглед живописа исцрпно и са намером да укаже, по сопственим речима, на уметничке одлике фресака и њихову везу са литургијом. Овај текст указује на ауторово суверено владање историјом и литургијом, те тако представља изванредан синтетички захват. Историја спасења људског рода, према мишљењу аутора, доследно је спроведена кроз читав програм декорације храма. Детаљно су описане и иконографски анализирани сцене у оквиру свих циклуса, уочене су иконографске необичности (нпр. *Причешиће апостола* приказано је неуобичајено у врху апсиде), истицане су и пронађене паралеле у широким областима, као и вишеслојно значење које прожима и повезује фреске једног или више простора цркве. Веома необична сцена, насликана на јужном зиду југозападног травеја наоса, протумачена је као симболична представа Христовог упућивања ученика на проповед и доведена у могућу везу са апостолским циклусом. Пажљивим испитивањем уметничке вредности фресака, аутор сугерише да хетерогеност стилске обраде која видно одудара од програмске уједначености, има исходиште у мноштву сликарских и занатских дружина које су живопис сликале по јасно и унапред утврђеном плану циклуса.

На крају, истакнимо импозантан формат и дизајн књиге који уз обиље репродукованог материјала сврстава ову монографију у сам врх издавачких остварења код нас. ■

